

tionalism à la Le Courbusier är Dominikus Böhm i en katolsk kyrka i Köln-Riehl, som nyligen uppförts. Den är en centralanläggning, bestående av polygon grundplan, kring vilken parabelformiga väggar ställts.

Bland konsthantverket har redan nämnts Schwartz' skola, varifrån representativa prov både på altarkärl, textilier och målade glasfönster lämnats. Ett helt rum är ägnat Johan Thorn-Prikker, den i våras bortgångne store mästaren. En minnesutställning i Köln, som ordnats i år, ger f. ö. en ännu bättre inblick i hans verksamhet. Han är framför allt den betydelsefulla nydanaren av glasmåleriets svåra konst. Överhuvud taget var glasmåleriet på Essen-utställningen rikt representerat med skilda riktningar: från Campendoncks abstrakt-symboliska konst till de mera

vardagligt enkla men alltför figurrika målningarna från St. Nicolai i Eisleben av F. Korhemann och Liebau.

I den moderna skulpturen saknas fullständigt en framställning av Kristus på korset, som motsvarar konstnärliga anspråk. Detta förhållande kan sägas vara typiskt för den kristna konstens nuvarande ställning: den kan helt enkelt icke i bild återge kyrkans centrala trosinnehåll. Ett par andefulla porträttskulpturer av Gerhard Marchs föreställande Luther och Melancthon voro märkliga och måste ha väckt stort intresse. Bland måleriet höjer sig Noldes altarbilder över de övrigas — icke genom sin mera kyrkliga prägel utan tack vare den religiösa känslans intensitet och det självupplevdas styrka. I grafiken slutligen är den självtillräckliga subjektiviteten allenahärskande.

Bengt Cnattingius.

Recensioner.

Liturgi.

Evangelii- och Bönebok med där till hörande stycken för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Helsingfors 1932. Förbundets för svenskt församlingsarbete i Finland förlag. Klotb. 55: — Fmk.

Betänkande utarbetat av den av 1928 års kyrkomöte tillsatta kyrkohandboks-kommittén. Borgå 1932.

Finlands tionde allmänna kyrkomöte beslutade 1928 om en kommitté för vissa ändringar i handboken, dels ock om införande av 1917 års svenska bibelöversättning i den svensk-språkiga Evangelii- och bönboken. Kommittén bestod av biskopen Max v. Bonsdorff, docenten Aleksii Lehtonen och kyrkoherden E. Kilpeläinen och den har sistlidne maj fullgjort sitt uppdrag.

Samtidigt med kommitténs redogörelse för sitt arbete föreligger den nya upplagan av evangelii- och böneboken. De

ändringar som vidtagits i förhållande till den år 1913 antagna evangelieboken äro av rent språklig art. Finlands kyrka följer ju, vad beträffar kollektbön, epistel och evangelium den gamla serien, sådan den gestaltats hos oss med sina avvikelser från den romerska traditionen. Därtill är fogad en andra och tredje årgång, delvis i anslutning till den svenska evangeliebokens I. och II. årgångens texter. I varje serie finnes tvenne böner, en kollektbön och en bön motsvarande evangeliekollektan. Ytterligare anvisas för varje helgdag en predikotext ur gamla testamentet, ofta utomordentligt väl valda. I den till evangelieboken anslutna böneboken finner en rikssvensk sig lätt tillrädda om han än möter ett och annat som är honom obekant. Själva böneavdelningen ansluter sig till äldre svensk sed.

Evangelieboken är utgiven i ett trevligt, måttligt stort format med vackert tryck.

Vad beträffar de av den tillsatta kommittén framställda förslagen till ändring i gällande kyrkohandbok hava först en del retuscheringar blivit nödvändiga genom de ändrade politiska förhållandena. På dessa punkter har envar tidigare gjort sin egen ändring. I enhetens intresse bjudas nu förslag till ändringar samt nya böner för gudstjänster på självständighetsdagen och vid val. För oss intressantare äro de ändringar som äsyfta en koncentring av högmässoritualen. Därvid kommer och den hos oss aktuella frågan upp om skriftermålets infogande i högmässan. Kommitterade, som i sitt betänkande närmare ingår på de olika skälen för och emot ett sådant infogande av skriftermålet i högmässan, komma till den slutsatsen att endast i undantagsfall, där förhållandet sådant kräver en omedelbar sammanföring av skriftermål och högmässa bör vara tillåten. Detta skulle då ske så att prästen efter psalmen och det sedvanliga: »I Guds, Fadrens och Sonens och den Helige Andes namn, Amen» förmanar församlingen sålunda:

Kära nattvardsgäster. Då I denna dag haven samlats i Herrens hus för att undfå vår Frälsares heliga nådemåltid, så uppmanar jag eder att i edert hjärta begrundna följande bibelord...

Härefter följer ett lämpligt bibelspråk och ett därtill anknutet skriftetal, som avslutas med följande ord:

Kära nattvardsgäster! På det att I mån varda delaktiga av denna nåd, ödmjuken eder inför Herren, bekänna edra synder och bedjen om förlåtelse. Ja, låtom oss öppna våra hjärtan för den helige Guden alla vi, som samlats inför hans ansikte för att betrakta hans nådefulla gärningar och tacka honom för all hans barmhärtighet. Låtom oss en var för sig av hjärtat så säga:

Härefter följer syndabekännelsen vid skriftermål, Herre förbarma dig, absolution vid skriftermål och Amen, varefter gudstjänsten fortsattes från och med Gloria.

Ytterligare föreslår kommittén formulär för gudstjänst inför försvarsmakten: dels en förkortad högmässoordning i kyrka och

dels en fältgudstjänst. Nutidsföreteelser skymta bakom förslagen till formulär för återupptagande i kyrkans gemenskap av person som utträtt ur densamma samt formulär för vigsel av fränskilda. Slutligen och formulär för skol- och ungdomsgudstjänster, vilket i likhet med det formulär till barn- och ungdomsgudstjänst, som återfinnes i vår handboks tillägg, nära anknyter till högmässoordningen. Som syndabekännelse upptages dels en sammanställning ur Psaltaren 51 dels och ur Psaltaren 25. Bland bönerna för dessa gudstjänsterna må följande anföras:

Fader i himmelen. Vi tacka dig för all den godhet och kärlek, du låtit oss röna. Vi tacka dig, att du genom det heliga dopet inplantat oss i din kyrka och församling. Vi bedja dig: låt också vad du i dag genom ditt ord talat till oss finna god jordmån i våra hjärtan. Låt oss i ditt faderliga hägn allt framgent få växa till i allt som är gott och sant och rätt. Håll din skyddande hand över alla dem, som stå oss nära. Välsigna hem och fosterland. Led oss alltid så, att vi må höra dig till och en gång få ingå i ditt himmelska rike. A. A.

Gregorianik.

Ludwig Becker: *Kurze Chorallehre für Schule und Selbstunterricht*. 2:a uppl. 1925. Verlag Pustet. 2:25. *Sammlung Kirchenmusik VII*.

I den av professor K. Weinmann utgivna serien »Kirchenmusik», där Peter Wagner utgav sin förträffliga: *Elemente des gregorianischen Gesanges*, ingår även Beckers kortfattade korallära för skola och självstudium. Framställningen följer samma grundlinjer som Johners i hans bekanta arbeten på samma förlag. Huvudtonvikten ligger här på det praktiska syftet och huvudparten av utrymmet är ägnat åt koralens rytmiska föredrag och sången i högmässan och vid vespenn. Materialet är överskäddligt samlat och konkret framställt. A. A.

Unison sång.

Libertas. Biskop Thomas sång till Engelbrekt och friheten. Utgiven av Knut Brodin. Örjans förlag, Stockholm. 2:—.

Ett nytt utslag av det vaknande intresse för den gamla inhemska musiken är Örjans-förlagets påbegynta serie Svensk sång 1200—1700. Som första nummer upptages frihetsvisan, i en melodisk avfattning, som av utgivaren återfunnits i den Dübenska samlingen i form av ett dansarrangemang från mitten av 1600-talet. Även om man icke känner sig alldeles övertygad om riktigheten av utgivarens tes att den här reproducerade melodien är identisk med den ursprungliga melodien för Biskop Thomas frihetssång, så måste det sägas att den är en utomordentligt ståtlig och förnäm, men på samma gång folklig och enkel melodi, för vars framdragande utgivaren är tack värd. Sången bör äga alla förutsättningar att bli en allmän folksång. Håller fortsättningen av den påbegynta serien vad början lovar ha vi all anledning att glädjas över uppslaget.

A. A.

Wilhelm Thomas und Konrad Ameln: Das Weihnachtslied. 70 deutsche Weihnachtsgesänge, meist mit eigenen Weisen, aus dem 14 bis 17 Jahrhundert. Mk. 3:20.

C. Ameln, J. Hatzfeld, W. Thomas: In natali Domini, hymni et cantiones natalicæ. Mk. 0,90 Båda på Bärenreiters förlag. Kassel.

I jultiden lever ju ännu en liten smula kvar av det gamla sköna bruket att hema eller i umgängeskretsen sjunga unisont. En julsång »När juldagsmorgon glimmar» eller »Stilla natt» hör väl ännu i de flesta fall, jämte någon vers av 55 och 63 till: var mans egendom. Hur fattig är bara icke denna kvarlevan, om man ser framför sig hela den skatt av andeliga julevisor, som fordom levat på folkets läp-

par, och väl också i dess hjärta. De här ovan nämnda samlingarna innehålla en myckenhet av dessa enkla, troskyldiga och därigenom så gripande julsångerna, vilkas övervägande flertal varit åtminstone hela den germanska kristenhetens gemensamma egendom. Häri förekomma gamla tidegårdshymner eller medeltida folksånger; nydiktningar av Luther och hans samtida, prov ur de böhmiska brödernas visor, julsånger från trettioåriga kriget o. s. v. Och melodierna: vilken friskhet är det icke över många av dem, över Dies est laetitæ eller Quem pastores och andra. Vem vill förlägga dessa vackra och värdiga sånger med svensk text för svensk ungdom?

För bildad ungdom är det lilla häftet *In natali Domini* att rekommendera, innehållande drygt ett tjog sånger med latinsk text (i blandsången *In dulci jubilo* är ock den svenska texten inlagd enligt 1695 års psalmbok). Häftet ger ett urval vackra enstämmiga hymner för advent till och med Trettondedag.

A. A.

För en röst och piano.

Hugo Berggren: Rosa rorans bonitatem. Pris 2 kr. A. B. Nordiska musikförlaget, Stockholm.

Den utomordentlige liturgen, icke minst vid de i Vadstena förekommande kyrkomusikaliska högtiderna, domkyrkosysslomannen i Västerås, Hugo Berggren, har klätt Vadstenasystrarnas antifon i en ny musikalisk dräkt. Den är enkel, vacker och melodiös, men företer en viss känslomässighet i melodik och harmonik, vilket är den gamla medeltidsdikten ganska främmande. Dess stämningsinnehåll motsvaras då mycket bättre av den gamla Birgittinermelodien, för vilken ju även Hugo Berggren visat sin värn genom att publicera den i sin tillsammans med Anders Jobs utgivna »In memoriam Sanctæ Birgittæ», där dess rörelse dock hämmas genom taktindelning och en otidsenlig harmonisering.

S. S.

För blandad kör.

Johann Vierdanck: Weihnachtskonzert »Ich verkündige Euch Grosse Freude», für zwei Singstimmen, zwei Violinen und Generalbass, Chor ad libitum. Bärenreiter Ausgabe 468.

Bärenreiters klassikerupplagor skola alltid mottagas med tacksamhet och intresse. Det är verkligen ett högst erkännansvärt företag att i så stor utsträckning som sker vilja gå in för att förmedla bekantskapen mellan vår tid och gamla mästare, som varit bortglömda. Nu har förlaget släppt ut ett verk av Johann Vierdanck, som på 1600-talet var verksam som organist i S:t Marienkirche i Stralsund. Redigeringen är gjord av docenten vid Greifswalds universitet dr. Hans Engel, vilken även i ett omfångsrikt företal ingående analyserat verket. Beträffande stil och kompositionsschema är Vierdanck en trogen lärjunge till Schütz, och kompositionen utmärker sig av en naturlig friskhet och klarhet. Den är en utmärkt julklapp icke blott till våra svenska kyrkokörer utan även till våra skolor och hem. Översättningsfrågan borde utan svårighet kunna ordnas. Intressant för oss svenskar är, att utgivaren bland de källor, varpå denna nya upplaga stöder sig, även nämner ett par exemplar av verkets år 1641 utgivna första upplaga, av vilka det ena finnes i Musikaliska Akademiens bibliotek i Stockholm och det andra i Gymnasiebiblioteket i Västerås. Den sistnämnda omständigheten talar för att Vierdancks Weihnachtskonzert tidigare sjungits och spelats av svensk skolorungdom. Ett upptagande av detsamma på skolkörernas repertoar skulle därför innebära icke blott ett värdefullt nyförvärv utan fastmer en anknytning till gammal tradition. S. S.

För blandad kör, violin och orgel.

Ivar Widéen, Vid Jesu kors, koral-kantat för solo, blandad kör, violin och orgel. A. B. Nordiska Musikförlaget, Stockholm. Pris 3 kronor.

Ett utomordentligt värdefullt kyrkomusikaliskt verk. Av den föga märkliga texten har kompositören inspirerats till en vacker, värdig och allvarsmättad koralmelodi, på vilken kantaten sedan är uppbyggd. Efter en introduktion för violin och orgel följer en sats för kör och orgel, där basarna ta upp motivet. Den andra versen är en harmonisk körsats med orgel och med cantus firmus i sopranstämmen. Den tredje versen sjunges solo av en mezzosopran till ackompanjemang av 3 violiner, och den fjärde versen är en körsats a capella med c. f. i tenorstämman. Den utomordentligt mäktiga slutkören sjunges unisont med orgel och violin.

Kompositionen är enkel, klar och lättfattlig. Den har sin givna plats på musikandakter, kyrkokonserter och kyrkosångsfester. Dess utförande kräver ingen stor apparat och även mindre körer kunna därför med stor fördel utföra detsamma.

En skugga av enformighet, förvisso mycket obetydlig, faller dock över verket, på grund av att koralmotivet alltid återkommer i samma tidsvärde, samma taktart och samma tonart. En Buxtehude t. ex. figurerar sina koralmotiv, varierar taktart och tonart och är också därför alltid utomordentligt och välgörande fri från tråkighet. S. S.

För orgel.

Josef Rheinberger: Orgelsonater. Novello & Co., London.

Det engelska förlaget har utgivit en ny upplaga av Rheinbergers sonater. Stor omsorg har nedlagts på detta arbete, som utförts av Harvey Grace. Man förstår anledningen till all denna omsorg och möda, när man hör vilken stor betydelse utgivaren ännu tillmäter Rheinberger. I företalet heter det nämligen bl. a.: »Det må verkligen framhållas att i uppehållandet av en hög nivå beträffande kvalitet och intresse genom en lång serie arbeten,

både större och mindre, hans betydelse som orgelkompositör endast överträffas av Bach.» Tyskarna själva behandla ju Rh. betydligt mera nedlåtande. De betrakta honom som Mendelssohns efterföljare men uppskatta med rätta de stora pedagogiska förtjänster hans orgelverk inrymma.

Den engelska upplagan vill emellertid påpeka en del brister och rätta en del felaktigheter i originalupplagan. Rh. gav ytterst få anvisningar med hänsyn till styrkegrad, registrering o. s. v. Nyttan av utg:s förslag i nämnda hänseende må kunna diskuteras, men man måste giva honom rätt, när han påvisar de många felaktigt placerade fraseringsbågarna i föreg. upplagor. Rättelserna härutinnan synes mig utgöra det egentliga värdet i den nya upplagan. Mera frågande ställer man sig till de ändringar i taktart, som ofta förekomma. I sonat n:r 2 är finalen förut i 2/2 nu i 4/4 takt, i sonat n:r 4 det bekanta intermezzot förut i 3/8 nu i 3/4 takt. Den varje sonat bifogade analysen innehåller mestadels förslag till registrering jämte ytterst subjektivt hållna karakteristiker av satserna. Dessa beskrivningar böra nog värdesättas med utgångspunkt från utgivarens inställning till den dyrkade mästaren, som bl. a. tar sig följande uttryck (om orgelfugorna): »Säkerligen den finast skrivna serie orgelfugor sedan Bach.» H. W.

G. O'Connor-Morris: *Celtic Melody, Pastorale, Lullaby, Reverie, Nocturne.*

Alec Rowley: *Benedictus.*

Plainsong Preludes: No 1. Resurgan.
» 2. *Paean.*

H. Coleman: *Two Interludes.*

W. G. Alcock: *Toccata.*

Edw. Elgar: *Nimrod. Var. on an original theme, arr. by W. Harris.*

Samtliga från Novello & Co., London.

Man förstår engelsmännens inställning till och uppskattning av Rheinberger när man tager del av de ovannämnda engelska kompositörernas verk. De gå i samma

romantiska efterklangsstil utan att dock nå upp till en Rheinbergers förfining eller fulländning. De sakna originalitet. Harmoniken och melodiken rör sig med mycket enkla och billiga medel och är hållen i en insmickrande, sötaktig stil, som i längden blir tröttsam och allra minst hör hemma i kyrkan. Att döma av överskrifterna torde en del av dem ej heller vara avsedda för kyrkan, men intrycket blir ungefär detsamma, vare sig man spelar ett »Reverie» av Connor-Morris eller ett »Plainsong Prelude» av Rowley. För den som emellertid odlar genren i fråga är Rowley att anbefalla före Morris, ehuru hans Celtic Melody och Pastoral i viss mån äro antagbara. Colemans interludier gå i ungefär samma stil, inspirerade som de äro av två sentimentala engelska andliga sånger. Mera gediget innehåll kännetecknar Alcocks Toccata, användbar som festligt postludium, vilket även kan sägas om arrangemanget av Elgars variationer i den mildare stilen. H. W.

Kyrkokonst.

Torsten Allgulin, Hans von Stenwinckel d. ä. Akad. Avh. Uppsala 1932.

I föreliggande undersökning över den danske renässansbyggmästaren Stenwinckel, som 1578 kom till Danmark och avled 1601, föreligga några iakttagelser och notiser om kyrkobyggnader och kyrkliga inventarier, vilka förtjäna att omnämnas. I Sverige finnes endast en av hans kyrkobyggnader bevarad, nämligen Tosterup i Skåne (1598). Ausers kyrka i Blekinge invid det gamla Kristianopel är blott en ruin. (Den efterträddes av Kristianopels kyrka, byggd efter ritningar av sonen, Lorens von Stenwinckel, 1624, och erinrar starkt om dennes Trefaldighetskyrka i Kristianstad.) Slottskapellet i Halmstad torde ha liknat Ausers kyrka i sin enkla salform. (Salkyrka kallas denna typ och ej kyrksal, som förf. tror; det senare

är något helt annat!) I Danmark finnas S. Petri kyrka i Köpenhamn och ombyggnaden av Slingerups på Själland ännu kvar. — Stenwinckel var även skulptör och har utfört en del gravmonument såsom Anders Brings i Smedstorps kyrka i Skåne, där också bildhuggaren Johannes Gansog, mästaren till Lunds domkyrkas predikstol, enligt förf. varit verksam. Från Stenwinckel härrör f. ö., anser Allgulin, »uppslaget till formgivningen» av denna predikstol. I Smedstorps kyrka har han också utfört altare och predikstol. Bland hans medarbetare under denna tid nämnes Daniel Tönnisen, som är upphovsmannen till predikstolarna i Trälleborgs och Petri kyrkor i Malmö samt altartavlan i Rengs kyrka i Skåne.

Stenwinckels verksamhet som kyrkobyggmästare och kyrkodekoratör är helt episodisk, och förf. till ifrågavarande avhandling har icke lyckats avvinna materialet något nämnvärt av intresse. I detta hänseende betydade mästarens söner mera: efter studiet hos Henrik de Keyser i Holland införa de den av denne lancerade renässansens centralkyrkotyp till Norden, vilken under stormaktstiden ända till Tessin d. y. blir den moderna kyrkoplanen i Sverige. *Bengt Cnattingius.*

Gallus Schwind, P. Desiderius Lenz. Kunstverlag Beuron, Hohenzollern 1932. 4: 80 Mk.

Till hundraårsdagen av Desiderius (Peter) Lenz' födelse i mars d. å. utkom en biografi över den fromme målarpatern i Beuron. Vi stifta här bekantskap med en av konstens största ideologer. Uppfostrad i den tyska nyromantikens litet efterblivna idealism på 1840-talet gjorde han hela sitt liv front mot den allt starkare framväxande realismen och naturalismen. Hans konstnärliga inställning sammanhänger med hans religiösa åskådning och framför allt hans uppfattning om sin kallelse som religiös konstnär. Genom be-

kantskapen med benediktinerna i Beuron, i vilket kloster en betydelsefull kultisk reform redan börjat framväxa, mognade hans idéer om en ny katolsk konst, som strängt skulle tjäna kulten. Märkligt nog fick Benedikt Sauters lilla bok, »Choral und Lithurgie», stor betydelse för honom — i musiken fann han bekräftelsen på sin konstteori! När han någon gång framlade sina idéer om t. ex. en kyrkobyggnad, kan man icke undgå att förvånas över idéns storhet, den konsekvent liturgiskt genomförda tanken. Han såg här idén till en väldig byggnad, vars ande förkroppsligas i en serie byggnadsdelar: gamla förbundet (en gård omgiven av hallar med bilder från gamla testamentet), Maria, som sista produkt av detta (en stor staty på gården av madonnan), Kristus (gallerier från denna gård med bilder ur Kristi liv; i mitten åter en madonnabild som erinring av Marias moderskap), presbyterium samt ett stort rum med altare och krucifix: fonden skulle bestå av en jätteframställning av Maria som himladrottning. Det fjärde rummet skulle helgas åt den heliga cukaristien på ett altare med tabernaklet.

Lenz' insatser som arkitekt voro emellertid obetydliga. Hans enda verk utom ett stort antal restaureringar var det bekanta Mauruskapellet vid Beuron. Här finner man strax den förnämsta källan till hans konst, nämligen den egyptiska. Varken förr eller senare har egyptisk konst blivit av sådan avgörande betydelse för någon europeisk konstnär. I denna upptäckte han egendomligt nog den religiösa konstens hemlighet och framför allt kunskapen om människokroppens proportioner och harmoni. På grundvalen av denna och den grekiska skulpturen fann han så småningom en kanon, som onödiggjorde t. o. m. anatomiska studier och tecknandet efter modell. Enligt denna kanon, som för Lenz var en lag given av Gud, proportionerades människokroppen geometriskt med hjälp av cirklar och trianglar. Man förstär idealistens

glädje över upptäckten av denna formel samt betydelsen av densamma för en klosterschola, där all naturalism var bannlyst. Lenz lyckades verkligen nå sina drömmars mål och grundade en konstskola i Beuron, en skola, som utan tvivel spelat och spelar en mycket stor roll för katolsk kyrkokonst.

Schwinds biografi är populärt skriven och ger i första hand en levande bild av människan. I en mängd citat ur brev och anteckningar får läsaren dessutom följa konstnären och hans verk, vilka emellertid icke göras till föremål för några undersökningar eller analyser.

Bengt Cnattingius.

Johannes Reil, Christus am Kreuz in der Bildkunst der Karolingerzeit (Studien über Christliche Denkmäler. 21). Leipzig 1930. Dietrich'sche Verlagsbuchhandlung. Mk. 9:—.

För snart trettio år sedan utkom av Johannes Reil, den lärde kyrkoherden i Chemnitz, en undersökning av krucifixframställningens historia under den fornkristna tiden. Nyligen ha hans studier över samma ämne under den karolingiska tiden utkommit. Huvudresultatet innehåller knappast några överraskningar, ty den karolingiska krucifixtypen är tämligen ensartad och bygger starkt på traditionella förebilder från Orienten. Som bekant saknas nästan helt och hållet monumentala framställningar, och forskaren är därför hänvisad till miniatyrer och småbilder. Vanligen återges Kristus som levande på korset, på vilket han är fäst med fyra spikar. Han bär långt hår och är ofta framställd som ungdomlig och skägglös. I motsats till den bysantinska typen är han iklädd ett kort ländkläde. De nya drag, som komma fram i bilden, följer Reil med stor noggrannhet. I allmänhet sammanhånga dessa med den teologiska nyorientering, som uppstod i kretsen kring Karl den skallige. Den histo-

riska framställningen blir en sakramental akt. Förf. visar, hur det vid mitten av 800-talet så ivrigt debatterade nattvardspöblemets delvis förvandlat inställningen. Först sker detta i konstkretsen i Reims, senare — och mera påfallande — hos benediktinerna, som skapa en verklig andaktsbild. I något yngre bilder avbildas Kristus som död, vilket emellertid icke vidare utvecklas under den följande tiden förrän under gotiken. Kännetecknande för den yngre karolingiska krucifixtypen från Metzskolan äro de talrika symboliska bi-figurerna: ormen, ecclesia-synagoga, änglar m. m. Alla dessa ha sin liturgiska motivering, vilket förf. klart uppvisar. I detta sammanhang är det av stort intresse att få en säker tolkning av en elfenbensbild i Paris. En kvinnofigur med sköld och fana tydes här som Roma, »den kristna världens huvud», som i detta fall motsvarar Fides. Här som i andra Metzreliefer finner man en stor idékonstnärligt utförd: på Golgata äro samlade både den himmelska och jordiska hierarkien. Bakom ligger tydligen mässoffer-tanken.

Den karolingiska tidens korsfästelsebilder ha genom denna undersökning fått en fast förankring både i den samtida kulturmiljön och den teologiska vetenskapens inställning framför allt till nattvardsläran. Det självklara i det intima sammanhanget med liturgien har emellertid undgått förf. Ser man på arten av de konstföremål, som behandla ämnet, finner man, att de nästan allesamma äro bilder på liturgiska föremål, mest handskrifter och bokpärmar. En jämförelse med Reichenauskolans hundra år yngre krucifixbilder (t. ex. i Codex Egberti) visar, att Golgatascenen nu gestaltas som en historisk händelse utan symboler. Bilderna äro ju illustrationer till Johannes 19: 18, medan de karolingiska skola avbildat den sakramentala akten i enlighet med liturgien.

Bengt Cnattingius.